

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Балан Єлизавета Ігорівна

**“Особливості участі української молоді в умовах воєнного
стану”**

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня
бакалавра соціальної педагогіки
галузь знань 23 «Соціальна робота»
спеціальність 231 «Соціальна робота»
освітня програма «Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:
Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Тохтамиш Олександр Михайлович

Допустили до захисту в ДЕК

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Завідувач кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
доктор педагогічних наук, професор
Чернуха Н.М.

Київ – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА МОЛОДІЖНОЇ УЧАСТІ.	
1.1 Сутність участі української молоді в розвитку суспільства.....	6
1.2 Аналіз ролі та стану участі української молоді під час війни.....	13
1.3 Виявлення проблем, що перешкоджають участі української молоді в умовах війни	21
1.4 Аналіз особливостей участі української молоді під час війни.....	29
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	35
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	
2.1 Опис методичного інструментарію дослідження фокус-групи, опис самої респондентської групи.....	36
2.2 Опис отриманих результатів дослідження.....	39
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ.....	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	54
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Участь молоді – це цінне явище на шляху формування демократичного суспільства з міцними інституціями, аналіз особливостей участі молоді під час воєнного стану може бути цінним для глибокого розуміння молодіжної участі, як національного ресурсу, який ми зможемо використати для перемоги у війні і у післявоєнній відбудові.

Повномасштабна війна росії проти України має серйозний вплив на життя української молоді. Молоді люди стикаються з численними викликами та перешкодами, які вимагають від них активної участі в житті країни. Участь є важливим елементом демократичного суспільства. Вона відображає рівень громадської свідомості, залученості громадян до прийняття рішень та свідомої відповідальності перед державою та іншими членами суспільства. Уміння та навички участі є ключовими елементами майндсету, для формування ефективної громадської позиції та здатності до впливу на процеси в суспільстві задля загального добробуту суспільства. Заохочення громадян до участі є завданням, що стоїть перед усіма суспільствами. Особливо актуальною стає ця проблема в умовах повномасштабної війни, коли українська молодь має змогу впливати на важливі суспільні процеси та допомагати забезпечувати безпеку та добробут країни. Дослідження особливостей участі серед української молоді в умовах війни є важливим завданням для розуміння стратегічного значення участі української молоді. Опис особливостей успішного досвіду молодіжної участі під час війни дасть нам можливість проаналізувати мотиви, форми, рівні цієї участі, що може стати частиною фундаменту у розумінні ресурсу молодіжної участі на найближчі роки. Результати такого дослідження можуть допомогти визначити пріоритети та напрямки діяльності держави та громадських організацій у цій сфері та сприяти зміцненню демократії в Україні.

Відомими дослідниками громадянської участі є Андреа Корнуолл, Майлс Хортон, Джон Гавента, Девід Вілкокс. Серед українських вчених, які вивчали

цю проблему можна виділити таких діячів: О. Левченко, В. Шевченко, О. Ковальчук, І. Ляшенко та інші.

Про актуальність даної проблеми свідчать і законодавчі ініціативи від 2020 року – одним з пріоритетів молодіжної політики на найближчі роки є стимуляція громадянської активності молоді, громадянська освіта молоді через участь у суспільній діяльності, національно-патріотичне виховання молоді. До того ж, серед національних цілей сталого розвитку України 2030 є побудова правового, громадянського суспільства в нашій державі, що передбачає формування відчуття громадського обов'язку у всіх громадян, залучення їх до вирішення наявних суспільних проблем. Вирішення цього завдання неможливе без аналізу і вивчення громадянської позиції молоді і форм їх залучення у житті суспільства. Особливості участі української молоді під час війни і планується визначити і проаналізувати у ході дослідження.

Мета дослідження: визначити особливості участі молоді в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

- Проаналізувати сутність поняття участі, розкрити форми та рівні участі молоді.
- З'ясувати тенденції участі сучасної української молоді на основі аналізу вже наявних досліджень
- Емпірично виявити особливості участі української молоді в умовах війни.

Об'єкт дослідження: участь молоді.

Предмет дослідження: особливості участі молоді в умовах воєнного стану, що відображаються у формах, рівнях та мотивації участі молоді.

Методи дослідження: теоретичне дослідження наявних матеріалів з визначеної проблеми наукового дослідження, проведення фокус-груп з

залученням цілеспрямованої вибірки, спрямованої на виявлення форм, рівнів та мотивів участі, методи обробки емпіричних даних (аналіз і порівняння).

Практичне значення дослідження. Опис та аналіз наявного досвіду участі української молоді під час воєнного стану дозволяє скласти уявлення про сутність ефективних форм участі серед української молоді під час повномасштабної війни з росією, цей досвід допоможе надихнути інших представників української молоді до різних форм участі, і головне – опис успішного досвіду української молоді під час війни допоможе нам, як суспільству, визначити стратегічну роль молоді у здобутті перемоги і післявоєнній розбудові нашої держави. Результати дослідження дозволять визначити ті мотиви та форми участі молоді, які ми, як суспільство, зможемо ефективно використовувати у побудові української демократії та громадянського суспільства, а також допоможуть визначити необхідні інструменти та методи, які сприятимуть залученню молоді до активної участі в житті суспільства, та забезпечити їх ефективність в умовах війни. Підвищення рівня свідомості та знань молоді про важливість активної громадської участі в житті суспільства та її можливості в умовах війни. Результати дослідження можуть стати основою для розробки та вдосконалення молодіжної політики в Україні та розвитку соціальної педагогіки в часі війни, які будуть спрямовані на підвищення активності та участі молоді в житті суспільства.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА МОЛОДІЖНОЇ УЧАСТІ.

1.1 Сутність та роль участі молоді в розвитку суспільства.

Громадянська участь – це діяльність людини або громади, яка стосується різних механізмів вираження думки громадськості, і дозволяє громаді чинити вплив на суспільні рішення. Учасницьке прийняття рішень може бути застосоване в будь-якій сфері соціальної активності, включаючи економіку, політику, управління, культуру тощо[3].

Отже, участь молоді - активне або пасивне втручання молодих людей у суспільні процеси, їх вплив на прийняття рішень у суспільстві. У разі активної участі молоді люди самі приймають або пропонують рішення, у разі пасивної участі вони беруть участь у діяльності, запропонованої суспільством. Участь не є самоціллю. Це підхід до того, як стати активним громадянином, де участь є засобом «виконання активної ролі як розвитку свого власного середовища, так і в європейському співробітництві». Участь молоді передбачає залученням молоді до відповідальності. Іншими важливими особливості участі молоді є забезпечення критичного осмислення діяльності та можливість групових зусиль для досягнення спільної мети.

Принципи громадянської участі[6].

Оскільки партисипація – загальносвітовий тренд, в кожній країні та організації розробляються свої політики її впровадження. Існує «5 наріжних каменів залучення», які вперше було розроблено в місті Калгарі (Канада):

- **Підзвітність:** показувати, що результати співпадають із обіцянками та очікуваннями;
- **включення:** залучати тих, кого безпосередньо стосуватиметься рішення;
- **Прозорість:** бути впевненим, що процес прийняття рішення, процедури, які він включає та можливі обмеження чітко зрозумілі і дотримуються усіма учасниками процесу;

- **відповідність:** забезпечити ресурси, необхідні для ефективного залучення;
- **чуйність:** відкрито реагувати на питання, що хвилюють громаду.

Існує думка, що прозорість – основний принцип організації справді доброї партисипації. Проте, можна також говорити про важливість принципу включення: ті соціальні групи, на яких найсильніше вплине прийняття конкретного рішення повинні мати більше можливостей висловитися, ніж ті громадяни, яких рішення безпосередньо не заторкуватиме. Порядок визначення зацікавлених сторін запозичено з наук про управління, і називається аналізом стейкхолдерів. Також варто сказати про ще один принцип, який може бути не таким явним, як інші, проте його важливість важко ігнорувати. Йдеться про навчання, яке практично і теоретично отримують усі учасники процесу громадянської участі, набуваючи той необхідний досвід, що в майбутньому забезпечить сталий розвиток громади.

Основою партисипації є визнання легітимності та авторитету демократично обраної влади та її партнерство з групами та організаціями мешканців. Питання ефективного залучення громадян до процесу прийняття рішень є на сьогоднішній день особливо актуальним і пов'язаним із наступними факторами[7]:

- Проблеми «демократичного дефіциту», громадянська апатія, ослаблення рівня легітимізації.
- Обмеження засобів, дефіцит публічних фінансів, необхідність визначення пріоритетів.
- Суспільна реальність стає менш ієрархічною, набирає більш мережевого, низового характеру.
- Збільшенні ролі медіа, нових технологій, поява нових акторів (ГО, громадських ініціатив).
- З'являються нові типи проблем/виникає необхідність напрацювання нових моделей відповіді на них.

Визрізняють 2 види партисипації: громадську та публічну. Громадська партисипація (громадянська, горизонтальна) – самоорганізація членів певної громади з метою спільного прийняття рішень та вирішення конкретних проблем. Процес, під час якого громадяни отримують можливість впливати на рішення органів державної влади та безпосередньо здійснювати контроль за їх виконанням, якщо ці рішення безпосередньо або опосередковано торкаються інтересів громадян. Подібний вид партисипації відрізняється від традиційної участі громадян у виборчому процесі і реалізується за допомогою інших методів. Громадяни отримують можливість брати участь у процесах регулювання на ранній стадії та більш активно долучаються до процесів безпосередньої реалізації. Публічна партисипація (вертикальна) – участь мешканців у формуванні та реалізації публічної (державної) політики; взаємодія громадян з місцевими, регіональними та центральними органами влади. Влада має можливість вживати заходів, які відповідають реальним потребам громадян та є гарантією прозорості прийняття рішень, що в свою чергу сприяє збільшенню рівня довіри. Американська вчена та громадська діячка Шеррі Арштайн одна із перших розробила так звану драбину громадської участі, яка ілюструє в який спосіб громадяни, виключені із політичних та економічних процесів стають їх учасниками, а в кінці беруть над ними контроль. Авторка звертає увагу на те, що не всяке залучення громадян є ефективним. Сходишки драбини ілюструють, наскільки громадяни мають вплив на кінцевий результат рішень, які приймаються місцевою владою із залученням мешканців. Дві найнижчі сходишки описують рівень «неучасті», в якій партисипація має формальний, фасадний характер і використовується владою більше для заспокоєння громадян, ніж для вирішення проблем. Голос громадян на даному етапі не має значення для влади. Наступним етапом є так звана «символічна участь», де громадяни слухають та виражають свою точку зору, але не мають жодних особливих ін-струментів впливу на прийняття рішень. На найвищих щаблях драбини «громадської влади» громадяни мають

сильний та вирішальний голос у вирішенні питань. Варто зазначити, що незважаючи на те, що дослідниця описує кожні сходинки з точки зору становища бідних мешканців у системі соціальної допомоги США, розроблена нею концепція виявилась настільки універсальною, що й досі усі типології базуються на її основі - шляху від маніпуляції до залучення громадян до процесу прийняття рішень [9].

Рис.1.1: драбина участі Арштайн

Американсько-австралійська організація «Міжнародна асоціація публічної партисипації» (IAP2) розробила п'ять етапів запровадження громадської участі [4].

Інформування – надати громадянам збалансовану та об'єктивну інформацію на тематику рішень, які приймаються. Приклад: інформаційні портали органів влади, публічне звітування.

Консультавання – отримати відгук громадян щодо рішень, які приймаються. Прикладом консультавання можуть бути громадські слухання, фокус-групи, опитування громадян, відкриті зустрічі.

Залучення - безпосередня робота із громадянами, що допомагає впевнитись, що громадська думка була зрозуміла коректно. Коментарі громадян враховуються органами влади для вдосконалення сценаріїв розвитку прийнятих рішень. Для залучення громадян використовують різні форми майстерень та дорадчі опитування.

Співпраця – партнерство громадян та влади на усіх етапах процесу прийняття рішень. Думки та рекомендації мешканців максимально використовуються для прийняття остаточного рішення. Прикладом технік, що використовуються на даному етапі, є громадські дорадчі комітети, будівництво консенсусного та партисипативного прийняття рішень розширення прав та можливостей (empowerment) – остаточне прийняття рішень довіряють громадянам, а влада втілює в життя ті рішення, які прийняли мешканці. Прикладами такої діяльності є громадянські суди, референдуми та делегування влади.

Розвиток участі є важливим елементом розвитку громадянського суспільства та демократії, який може бути забезпечений за допомогою соціальної педагогіки та спеціальних педагогічних методик та технологій.

Концепцію участі в контексті соціальної педагогіки досліджували такі вчені: М. Слобаденюк [39] розглядає участь, як систему цінностей, знань, навичок, досвіду та вмінь, що забезпечує активну позицію особистості в житті суспільства та сприяє її громадянській активності. Згідно з І. Черкашин [46], громадянська участі - це здатність особистості брати участь в суспільних процесах, приймати свідомі рішення та діяти з метою розвитку суспільства і забезпечення власних прав та інтересів. О. Левченко [22], що розглядає культуру участі як процес формування у людини прагнення до активної

громадянської позиції, уміння і готовності приймати участь у суспільному житті, а також уміння здійснювати самостійний аналіз і вибір.

Отже, у даній роботі ми розглядаємо поняття та ознаки участі в контексті соціальної педагогіки. Ми дослідили, що культура участі передбачає активну громадську позицію, яка проявляється у різних формах участі у суспільному житті та прийнятті рішень, що стосуються власного життя та життя громади.

Також було розглянуто інструменти участі серед української молоді в умовах повномасштабної війни Росії проти України, такі як молодіжні організації, самоврядування в навчальних закладах, медіа тощо.

Дослідження має важливе практичне значення для соціальних педагогів, вчителів та батьків, які працюють з молоддю, оскільки воно дає огляд формування та підтримки молодіжної участі, що сприятиме розвитку активної громадянської позиції та підвищенню рівня демократії в суспільстві.

Саме в такому контексті найчастіше розглядає громадську участь сучасна західноєвропейська політична думка. Звідси природним чином випливає, що ідея громадської участі, осмислена як децентралізація та перерозподіл політичної влади, зустрічає в тій чи іншій формі опір з боку самої влади.

Коли говорять про громадську участь, насамперед мова йде про реальну можливість громадян публічно висловлювати свою позицію, а подекуди й відстоювати її, консолідуючись з однодумцями з метою обміну думками, пропаганди своїх поглядів та ефективного здійснення організаційного впливу на органи влади.

Іншими словами, принцип громадської участі полягає в тому, що інтереси всіх верств населення через участь громадськості повинні бути представлені в політичному процесі та враховуватися при підготовці та прийнятті владних рішень.

1.2 Аналіз ролі та стану участі української молоді під час війни

Поміж інших інструментів, які можуть бути застосовані в контексті участі української молоді під час війни, можна виділити:

- *організація тренінгів та семінарів*: Проведення спеціалізованих навчальних заходів, що спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, конфліктології, медіаграмотності та інших компетенцій, необхідних для активної участі в суспільному житті;
- *створення платформ для обміну досвідом*: Забезпечення можливості для молоді обмінюватися своїм досвідом, ідеями та найкращими практиками через форуми, конференції, мережі співробітництва тощо. Це сприятиме розширенню їхнього кругозору та навичок;
- *залучення до прийняття рішень*: Створення можливостей для молоді брати участь у процесі прийняття рішень на різних рівнях - в школах, вищих навчальних закладах, громадських організаціях тощо. Це може включати створення студентських рад, молодіжних платформ, відкритих діалогів тощо;
- *забезпечення доступу до інформації*: Забезпечення доступу молоді до об'єктивної та розгорнутої інформації про суспільно-політичну ситуацію, права та можливості участі. Це може бути здійснено через розвиток медіаграмотності, розширення доступу до надійних джерел інформації та публікацію звітів, досліджень тощо [32].

Усі ці інструменти можуть сприяти розвитку участі серед української молоді під час війни, допомагаючи їм не лише реагувати на кризові ситуації, але й активно сприяти їхньому вирішенню та розвитку суспільства.

В ході роботи було проведено дослідження джерел на предмет громадянської участі соціально-активної молоді під час війни, який дозволяє зробити висновок, що більшість студентської молоді навіть в умовах війни продовжує своє залучення до громадянської участі.

Результати анкетування показали наступні дані:

- кількість опитаних студентів: 200
- кількість студентів, залучені до різних форм громадянської участі під час війни: 160
- Кількість студентів, які припинили ті чи інші форми громадянської участі з початком повномасштабного вторгнення: 40.

За даними анкетування, в таблиці це може виглядати наступним чином.

(Таблиця 1.1)

Аналіз громадянської участі української молоді під час повномасштабної війни:

Категорія	Кількість студентів	Відсоток (%)
Продовжують брати участь	160	80%
Припинили брати участь	40	20%
Загальна кількість опитаних	200	100%

Таблицю складено автором на основі аналізу джерела [14].

Аналізуючи таблицю «Аналіз громадянської участі української молоді під час повномасштабної війни», можна зробити такі висновки: значна більшість студентів (80%) продовжують бути залучені до різних форм громадянських участі навіть в умовах війни. Це свідчить про стійкий інтерес і мотивацію до участі, а також про здатність студентів знаходити способи для продовження участі незалежно від зовнішніх обставин. Хоча 20% студентів припинили брати участь через війну, все ж ця категорія залишається значною меншістю. Це може бути пов'язано з різними факторами, такими як недостатність ресурсів, зміна пріоритетів або втрата можливостей через війну. Результати анкетування свідчать про стійкість студентської молоді під впливом війни.

В цілому, результати таблиці вказують на те, що велика кількість української молоді не тільки відстоюють свої обрані форми участі в часі війни, але і знаходять способи пристосуватися до викликів, що ставлять перед ними кризові умови повномасштабного вторгнення.

Також, у сучасних умовах креативна індустрія в Україні виявляється як сфера, де проявляється національна свідомість і активна участь у діяльності "культурно-мистецького фронту". Опитування студентів свідчить про певний рівень національної свідомості та готовності долучатися до культурно-творчих ініціатив. [23]

У ході дослідження було проведено опитування студентів на рахунок їх залучення до волонтерської діяльності під час воєнного стану.

Основаючись на цих відповідях, можна провести приблизний аналіз волонтерської діяльності серед студентів. Основні відповіді студентів на запитання «Чи займаєтеся Ви волонтерською діяльністю після початку повномасштабного вторгнення?»:

- 54 студента або 73,1% зазначили, що займаються волонтерською діяльністю;
- 10 студента або 13,8% відповіли, що не займаються волонтерською діяльністю, але регулярно надсилають кошти для підтримки армії;

- 9 студентів або 13,1% відповіли, що не займаються волонтерською діяльністю.

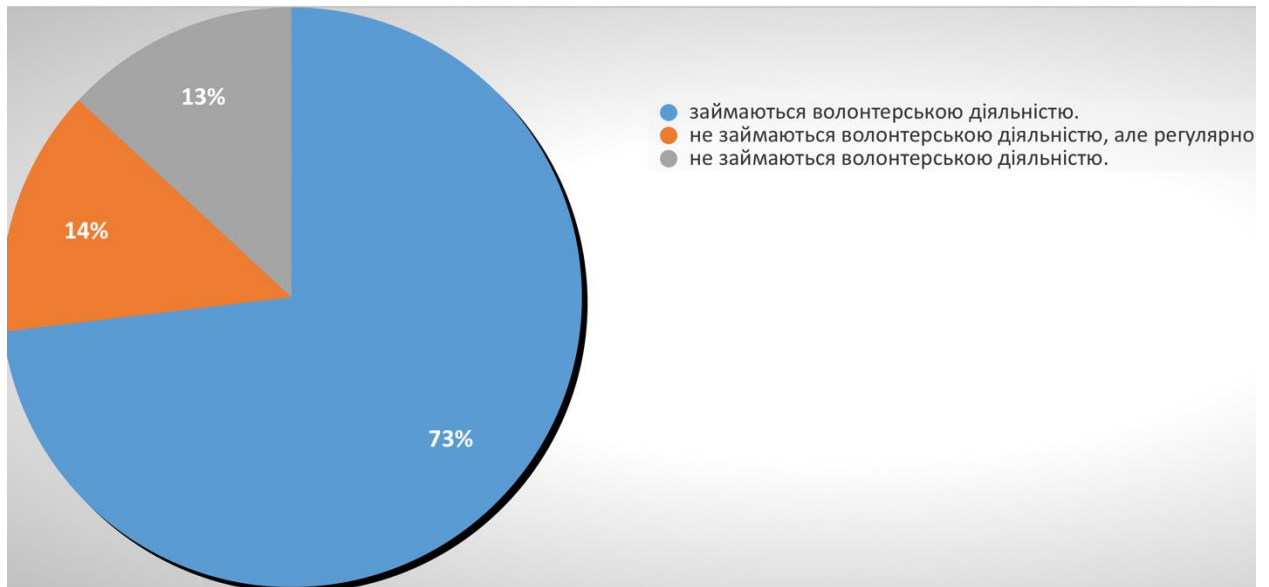

Рис. 1.2: Відсотковий розподіл відповіді на питання: “Чи займаєтесь Ви волонтерською діяльністю після початку повномасштабного вторгнення?”

Ці дані вказують на певний рівень волонтерської активності серед студентів. Більшість студентів (73,1%) займаються волонтерською діяльністю, що свідчить про їхню бажання допомагати та винести свій внесок у підтримку різних соціальних потреб. Також, значна частина студентів (13,8%) вказали, що хоч не займаються волонтерством, але регулярно надсилають кошти для підтримки армії. Це може вказувати на їхнє зацікавлення та підтримку оборонної спроможності нашої країни під час воєнного стану.

Проте, є також невелика частка студентів (13,1%), які не займаються волонтерською діяльністю або не надсилають кошти для підтримки армії. Це явище може мати різноманітні причини, такі як відсутність ресурсу або недостатню обізнаність щодо можливостей волонтерства.

Загалом, волонтерська діяльність серед студентів є достатньо поширеною, але можливості для просування та підтримки волонтерського руху серед студентів можуть бути розглянуті для поширення свідомості та активності у цій сфері.

У контексті повномаштабного вторгнення, волонтерська та громадська діяльність відіграють важливу роль у підтримці національного ресурсу держави. Вони допомагають не лише адаптуватися до кризових умов та постійного стресу, але й сприяють підсиленню емоційно-позитивного сприйняття майбутніх перспектив. Волонтерство та активна участь в громадських ініціативах дають молодим людям можливість відчувати себе задіяними у спільній справі та надають їм надію на краще майбутнє. Це може бути пов'язано з відчуттям корисності та значимості, які супроводжують волонтерську діяльність, а також з формуванням сильної спільноти та взаємної підтримки серед учасників. В результаті, волонтерство та громадська діяльність стають не тільки засобом адаптації до нової реальності, але й каталізатором позитивних перспектив у житті молоді під час війни.

Це тезу підтверджують питання:

Чи впевнені ви у перемозі України в цій війні?

Віра в перемогу України	Кількість студентів	Відсоток
Так	140	70%
Ні	40	20%
Складно сказати	20	10%

(Таблиця 1.2)

Ця таблиця наглядно відображає розподіл відповідей студентів щодо їх схильності вірити в перемогу України[38]. Найбільша частина студентів (70%)

впевнені у нашій перемозі, 20% не вірять у перемогу, а 10% не можуть сказати точно.

Отже, дослідження підтверджує стрімке зростання довіри українського суспільства, зокрема культурної спільноти, до Збройних Сил України та співвітчизників загалом. Проте респонденти відзначили низку наслідків війни для участі української молоді. Поява альтернативних джерел фінансування молодіжних ініціатив і відсутність державного фінансування через зміну пріоритетів розвитку держави впливає на сектор громадянської участі.

Також, можемо бачити, що українська молодь вважає важливим припинення партнерства і контакту з країнами, які лобіюють або толерують російську агресію проти України, і наголосили на важливості розвитку та активізації мистецької інформаційної підтримки нашої держави. Також було зазначено, що українська культура потребує більшої фінансової допомоги від міжнародних партнерів, інвесторів та діаспори, а також необхідно змінити та популяризувати культурні тенденції в національно-патріотичному контексті[43].

За результатами даного опитування можна зробити висновок, що представники громадянського суспільства вже сформуvalи чіткі очікування та страхи щодо наслідків війни для молодіжної культури участі та загальної ситуації в Україні. Одним із головних занепокоєнь є фінансове та матеріальне забезпечення потреб участі молоді, а також можливе зміщення пріоритетів держави у процесі післявоєнної відбудови держави. Водночас, великі сподівання покладаються на міжнародну спільноту, інвесторів, українську діаспору та самосвідомість громадян України щодо задоволення своїх громадянських потреб.

За результатами опитування стало очевидним, що сучасна молодіжна культура в Україні знаходиться в складних умовах через війну, проте виявилися позитивні та оптимістичні фактори. Більшість молодих

представників культурної спільноти продовжують працювати та віддавати свій внесок навіть у вимушених умовах. Вони поєднують свою професійну діяльність з волонтерською роботою та іншими формами підтримки держави у боротьбі з агресором.

У опитуванні було помітно, що більшість респондентів вірить у те, що війна міцнить національну свідомість та патріотизм України. Значна надія покладається на Збройні Сили України та єдність українського суспільства. Однак респонденти також розуміють можливі наслідки війни, зокрема проблеми з фінансовим та матеріальним забезпеченням, та розуміють необхідність підтримки армії у боротьбі з агресією.

Опитування показало, що українська молодь потребує більше інформації про громадські ініціативи та підтримку у реалізації власних ідей участі. Вони надіються на отримання інформації через офіційні джерела, такі як бюлетені та публікації на сторінках українських інституцій. Підтримка, яку вони потребують, не обмежується лише фінансовими аспектами, але також включає інформаційну, координаційну та організаційну допомогу для реалізації ініціатив громадянської участі.

У ситуації воєнного стану, державні установи та організації повинні розробляти алгоритми роботи, які демонструватимуть провідну організаційну роль держави та виявлятимуть її потенціал у партнерстві з культурно-мистецькою спільнотою. Це новий досвід партнерства, який сприятиме об'єднанню держави та активних учасників громадянського суспільства, а також створенню потужного сучасного простору, що зміцнить духовні засади нашого народу і сприятиме розвитку сучасної української молодіжної культури участі [20].

Зростаюча динаміка розвитку показує, що ІТ-індустрія в Україні може стати однією з передових експортно орієнтованих галузей, яка забезпечить країні сильні конкурентні позиції на світовому ринку і згенерує високо

маржинальний продукт. Для досягнення цієї мети, державі потрібно інвестувати у таланти, ідеї та освіту населення, зокрема молодого покоління фахівців, щоб вони мали чітке бачення майбутніх перспектив української економіки та спроможність розвиватись в Україні [2].

Умови воєнного стану обмежують діяльність громадських ініціатив та змушують їх адаптуватися. Наприклад, при плануванні заходів у нових реаліях необхідно враховувати питання безпеки, зокрема розташування укриттів та алгоритми дій у разі повітряних тривог, і повідомляти про них аудиторію. Водночас, виникає етичне питання щодо організації заходів, коли країна перебуває у воєнному стані та втрачає життя людей. Важливо переосмислити формати взаємодії з аудиторією, враховуючи контекст, травматичний досвід та інші фактори, що впливають на наше сприйняття [7].

Очевидно, що попит на український культурний продукт за кордоном зумовлений саме воєнним конфліктом. Митці з-за кордону готові підтримувати Україну та співпрацювати з українськими культурними проєктами, що відображає їхню солідарність. Зараз потрібно використовувати ці можливості для налагодження контактів як у межах країни (співпраця), так і з міжнародними партнерами. Однак, важливо забезпечити, щоб воєна не була єдиним асоціативним зв'язком з Україною. Ми повинні пропонувати контент, який підтримуватиме зацікавленість до української культури та мистецтва й після завершення конфлікту.

1.3 Виявлення проблем, що перешкоджають участі української молоді в умовах війни

Умови війни можуть впливати на формування культури участі серед молоді, оскільки вони створюють ряд проблем та перешкод, які можуть впливати на молодих людей і зменшувати їх бажання брати активну участь у суспільному житті. Ось деякі з цих проблем:

- *безпека та загроза життю*: Умови війни створюють загрозу для безпеки та життя молодих людей. Це може призводити до постійної тривоги та страху, що впливає на їхню готовність брати участь у громадському житті та ризикувати своїм життям;
- *економічна нестабільність*: війна завжди призводить до економічної нестабільності, зниження рівня життя та збільшення безробіття. Це може зменшувати інтерес молодих людей до участі в культурних заходах, оскільки вони змушені зосередитися на економічних аспектах виживання;
- *руйнування інфраструктури*: війна призводить до руйнування інфраструктури, включаючи культурні споруди, молодіжні центри, бібліотеки тощо. Відсутність доступу до цих місць може ускладнювати молодим людям отримання культурно-освітніх послуг та залучення до активностей;
- *емоційна травма та стрес*: Війна може супроводжуватися емоційною травмою та стресом для молодих людей, які переживають конфлікт. Це може впливати на їхній емоційний стан, самооцінку та мотивацію брати участь у громадському житті;
- *втрата можливостей для розвитку*: війна призводить до обмеження можливостей для освіти, професійного розвитку та самореалізації молодих людей. Відсутність доступу до якісної освіти та можливостей

для розвитку може знижувати мотивацію молоді брати активну участь у суспільному житті [21].

Для подолання цих проблем необхідно вживати наступні заходи:

- забезпечення безпеки та захисту прав молоді;
- створення умов для економічного розвитку та створення робочих місць;
- відновлення культурної інфраструктури та створення молодіжних центрів;
- надання психологічної підтримки та розвитку особистості;
- забезпечення доступності якісної освіти та можливостей для розвитку молоді;
- залучення молоді до прийняття рішень, створення молодіжних рад та простору для їхньої участі;
- сприяння розвитку молодіжних культурних ініціатив та організація культурних заходів та фестивалів.

Ці заходи сприятимуть створенню умов, в яких молоді люди зможуть активно брати участь у суспільному житті, розвивати свої таланти та ввести вагомий внесок у формування культури участі.

Війна створює серйозні загрози для безпеки молодих людей, що впливає на їхню готовність брати участь у суспільному житті та культурних подіях.

Воєнний конфлікт супроводжується насильством, загрозою для життя та фізичного пошкодження. Молоді люди, які перебувають в зоні конфлікту, постійно знаходяться під ризиком стати жертвами насильства. Це створює страх та обмежує їхню можливість активно брати участь у суспільному та культурному житті. Війна має серйозний вплив на психологічний стан молодих людей. Стрес, тривога, посттравматичний синдром та інші психологічні проблеми можуть перешкоджати активності та інтересам молоді. Відсутність психологічної безпеки ускладнює їхню можливість брати участь у культурних подіях та проявляти ініціативу [17].

Війна призводить до розрухи у всіх сферах функціонування держави, втрати робочих місць, економічної нестабільності та соціальних перетворень. Це може спричинити відчуття безперспективності серед молоді та зменшити їхній інтерес до участі в культурних заходах та суспільному житті.

Війна може призвести до зруйнування інфраструктури, зменшення доступу до освіти, культурних закладів та інших ресурсів, які є необхідними для розвитку та участі молоді. Обмежені можливості доступу до ресурсів ускладнюють їхню активну участь у культурному житті. Воєнний конфлікт може призвести до втрати багатьох молодих життів. Це не тільки призводить до глибокої траурної реакції в суспільстві, але й зменшує кількість молодих людей, які можуть бути залучені до громадянської участі.

Для подолання цих проблем і створення умов для формування культури участі серед молоді в умовах війни необхідно приділити особливу увагу забезпеченню безпеки та захисту прав молоді, психологічній підтримці, відновленню інфраструктури та ресурсів, а також створенню сприятливих умов для активної участі молоді в суспільному та культурному житті.

Економічні обмеження, які виникають внаслідок війни, є важливим фактором, що перешкоджає участі молоді. Війна призводить до зниження виробництва, зруйнування інфраструктури та зниження інвестицій. Це може призвести до загострення економічної нестабільності та зменшення можливостей зайнятості для молоді. Обмежений доступ до робочих місць та можливостей для самореалізації через економічні складнощі ускладнює активну участь молоді в житті суспільства[2].

Війна призводить до зниження доходів населення та збільшення економічних труднощів. Молоді люди, зокрема, можуть бути обмежені у фінансових ресурсах, необхідних для громадянської участі. Воєнний конфлікт може призвести до зруйнування інфраструктури, включаючи культурні заклади, театри, кінотеатри, бібліотеки тощо. Обмежений доступ до таких

місць та ресурсів ускладнює участь молоді у культурних заходах та зменшує їхні можливості для самовираження та розвитку.

Умови воєнного стану можуть призвести до зниження інвестицій у культурні проекти та програми, оскільки пріоритетом стає відновлення економіки та соціальної сфери. Обмежені фінансові ресурси ускладнюють розвиток культурних ініціатив та можливостей для активної участі молоді в них.

Для подолання економічних обмежень та сприяння участі молоді в умовах війни необхідно звернути увагу на такі аспекти: залучення зовнішніх ресурсів та підтримка з боку міжнародних організацій для відновлення інфраструктури та економічного розвитку; створення програм та ініціатив, спрямованих на надання фінансової підтримки молоді; пріоритезація культурних програм та ініціатив у планах відновлення після воєнного конфлікту; сприяння розвитку альтернативних економічних можливостей для молоді, таких як підприємництво та само зайнятість.

Психологічний вплив воєнного конфлікту на молодих людей є надзвичайно важливим аспектом, що перешкоджає формуванню культури участі серед них. Воєнний конфлікт створює середовище постійної напруги, страху та невизначеності, що може викликати стрес та тривогу у молодих людей. Цей психологічний дисбаланс може впливати на їхню здатність брати участь у житті суспільства, спілкуватися з іншими та проявляти інтереси. Внаслідок цього молоді люди можуть почуватися відчуженими та відірваними від суспільства, що затримує їхнє бажання активно залучатися до культурних ініціатив [29].

Воєнний конфлікт може призвести до появи посттравматичного синдрому (ПТС), який впливає на психічний стан молодих людей. Це можуть бути психологічні наслідки від прямих військових дій, страху за життя та здоров'я близьких, а також свідомості про трагедії, які відбуваються навколо. Люди з

ПТС можуть відчувати постійний стрес, непокій та ізоляцію. Ці симптоми можуть ускладнити залучення молоді до громадянського руху суспільства.

Психологічний вплив воєнного конфлікту може спричинити соціальну відчуженість у молодих людей. Вони можуть відчувати себе відокремленими від нормального життя та спілкування, відчувати скрутності в зміцненні соціальних зв'язків та відновленні довіри до інших людей. Це може призвести до того, що молоді люди уникають культурних подій та спільних проєктів, оскільки вони відчують себе відчуженими та неспроможними інтегруватися в суспільство.

Для подолання психологічного впливу воєнного конфлікту та сприяння формуванню культури участі серед молоді варто звернути увагу на наступні аспекти: надання психологічної підтримки та консультування для молодих людей, які пережили стресові ситуації внаслідок війни; створення безпечних просторів та програм, що сприяють самовираженню та психологічному відновленню; пропаганда свідомого ставлення до психічного здоров'я та допомога усвідомити, що звернення за підтримкою є нормою; розвиток ініціатив, спрямованих на соціальну інтеграцію молоді та зміцнення їхніх соціальних зв'язків.

Обмежений доступ до освіти є серйозною проблемою, яка виникає внаслідок війни. Такі конфлікти можуть призвести до зруйнування шкіл, коледжів та університетів, а також змінити інфраструктуру освітніх закладів настільки, що вони стають непридатними для використання. Подібні зруйновані будівлі, відсутність необхідного обладнання та матеріалів ускладнюють процес навчання та обмежують доступ молодих людей до якісної освіти [1].

Обмежений доступ до освіти має декілька наслідків для молоді та їхньої громадянської участі: Освіта є ключовим фактором для розвитку та самореалізації молодих людей. Вона надає їм знання, навички та можливості для розширення своїх горизонтів та розвитку особистості. Обмежений доступ

до якісної освіти внаслідок воєнного конфлікту позбавляє молодь можливостей для освіти та розвитку своїх здібностей. Це може призвести до затримки їхнього особистісного росту та обмеження можливостей для професійного розвитку.

Освіта також відіграє важливу роль у передачі культурної спадщини молодому поколінню. Вона допомагає зберегти історію, традиції та цінності народу. Обмежений доступ до освіти може призвести до втрати цінного культурного спадку, оскільки молоді люди не отримують можливостей досліджувати свою історію та культуру через відсутність доступу до відповідної освіти.

Обмежений доступ до якісної освіти також може ускладнити участь молоді в культурних заходах. Без належної освіти, молоді люди можуть не мати достатньої інформованості про культурні події, не розуміти їх значення та не мати необхідних навичок для активної участі. Обмежені знання та недостатня підготовка можуть стати перешкодою для молоді при вступі до культурних закладів, участі в творчих проектах та виявленні своїх талантів.

Отже, обмежений доступ до освіти унаслідок воєнного конфлікту впливає на розвиток молоді та ускладнює їхню участь у культурних подіях. Для подолання цих проблем важливо звернути увагу на відновлення освітньої інфраструктури, надання можливостей для якісної освіти та розвитку молоді незалежно від воєнного конфлікту, а також створення спеціальних програм та ініціатив, спрямованих на включення молоді в культурне життя [34].

Відсутність соціальної підтримки є ще однією проблемою, яка може перешкоджати формуванню культури участі серед молоді в умовах воєнного конфлікту. Воєна може порушити соціальні зв'язки та спричинити відчуття віддаленості та незахищеності серед молодих людей. Втрата рідних, друзів або близьких може суттєво позначитися на їхньому емоційному стані та психологічному благополуччі.

Відсутність соціальної підтримки може мати наступні наслідки: молоді люди, які пережили воєнний конфлікт, можуть відчувати віддаленість від суспільства та втрату соціальних зв'язків. Вони можуть почуватися нерозуміними та відокремленими від оточуючих. Це може призвести до зменшення мотивації брати участь у культурних ініціативах, оскільки відсутня підтримка та взаємодія з оточуючими.

Важливою складовою формування культури участі є наявність менторів та осіб, які можуть надати підтримку та поради. Воєнний конфлікт може зробити цей аспект важким, оскільки втрата дорослих або наставників може призвести до відсутності необхідної підтримки для молоді. Відсутність менторства та підтримки може знизити інтерес молоді до активної участі в культурних заходах, оскільки вони можуть відчувати втрату відсутніх впливових фігур, які могли б їх надихати та спрямовувати.

Для подолання цих проблем важливо створити сприятливе соціальне середовище, яке забезпечує підтримку та залучення молоді. Це може включати налагодження мережі соціальної підтримки, розвиток програм психологічної допомоги та створення спеціальних проєктів, спрямованих на залучення молоді до культурних ініціатив. Крім того, важливо створити умови для відновлення та зміцнення соціальних зв'язків серед молоді, що допоможе зменшити відчуття віддаленості та незахищеності.

Політичні обмеження, які виникають внаслідок воєнного конфлікту, можуть суттєво вплинути на участь молоді у культурних подіях та процесах прийняття рішень. Умови війни часто супроводжуються обмеженнями у свободі слова, політичній діяльності та доступі до інформації [31].

Одне з основних обмежень, з якими стикаються молоді люди, полягає в обмеженні свободи слова. У воєнний період можуть бути введені цензура, контроль над засобами масової інформації та обмеження у вираженні політичних думок. Це створює негативну атмосферу для вільного обміну ідеями, обговорення проблем та критики влади. Молоді люди можуть

відчувати страх або несвободу у вираженні своїх думок, що призводить до обмеження участі у публічному діалозі та активності в політичному житті.

Для подолання цих проблем важливо працювати над забезпеченням свободи слова та політичної участі молоді. Необхідно залучати молодь до політичних процесів, створювати умови для вільного обміну ідеями та розширення доступу до інформації. Крім того, важливо зберегти та захистити права громадян на свободу слова та політичну діяльність, навіть в умовах воєнного конфлікту. Це допоможе стимулювати активну участь молоді в культурних ініціативах та формуванні культури участі.

1.4 Аналіз особливостей участі української молоді під час війни

Формування культури участі серед молоді в умовах війни вимагає використання різноманітних інструментів, як навчальних, так і позанавчальних. Ось кілька таких інструментів:

1. Навчальні заходи:

- включення теми миру, конфлікту та активної громадянської участі в навчальні програми і уроки. Це може включати вивчення історії конфліктів, принципів миру та розвитку, а також засобів мирного врегулювання конфліктів;
- організація спеціальних курсів та семінарів з активною громадянською участю, де молоді люди можуть вивчити навички співпраці, розв'язання конфліктів, лідерства та аргументації;
- розвиток мультимедійних матеріалів, відео та додатків, що сприяють свідомому громадянству та активній участі, інформують про важливі суспільні питання та закликають до дії.

2. Позанавчальні заходи:

- організація волонтерської діяльності та соціальних проєктів, які сприяють покращенню умов життя у військових зонах або надають допомогу постраждалим;

- створення молодіжних об'єднань та громадських організацій, де молоді люди можуть спільно розвивати свої ідеї, реалізовувати проекти та впливати на прийняття рішень;
- організація культурних заходів, які сприяють обміну ідеями, розумінню та співпраці між різними етнічними та соціальними групами, надають можливості для висловлення своєї культурної ідентичності.

3. Інтернет-ресурси:

- використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як соціальні мережі, веб-сайти, форуми та блоги, для сприяння культурі участі. Ці ресурси надають молоді можливість обмінюватися ідеями, висловлювати свою думку, співпрацювати з іншими та приймати участь в онлайн-діалогах.

1. Громадські організації:

- –підтримка та співпраця з громадськими організаціями, які працюють у сфері молодіжної участі. Ці організації можуть пропонувати різноманітні програми та проекти, які розвивають навички участі, активної громадянськості та лідерства у молоді.

Ці інструменти спрямовані на створення сприятливого середовища, в якому молоді люди можуть розвивати навички активної участі, відчувати свою важливість у суспільстві та брати активну участь у прийнятті рішень. Вони сприяють підвищенню громадянської свідомості, розвитку лідерських якостей та зміцненню соціальних зв'язків, що сприяє формуванню культури участі серед української молоді під час воєнного конфлікту [23].

Організація спеціальних навчальних заходів є важливим інструментом для формування культури участі серед молоді в умовах війни. Ці заходи спрямовані на розвиток навичок, які є необхідними для активної участі в суспільному житті, співпраці та впливу на прийняття рішень.

Один із підходів до навчання культурі участі може базуватися на дискусіях. Під час дискусій молоді люди мають можливість обговорювати

важливі суспільні теми, висловлювати свої думки та аргументувати свою позицію. Це сприяє розвитку навичок аналітичного мислення, вмінню слухати та розуміти погляди інших людей, а також будує здатність до конструктивного діалогу.

Рольові ігри є ще одним ефективним методом навчання культурі участі. Вони дозволяють молоді відчувати себе у різних ролях та ситуаціях, де вони повинні приймати рішення та спілкуватися з іншими учасниками. Цей підхід допомагає розвивати лідерські якості, толерантність, творче мислення та здатність до співпраці.

Проектна діяльність є ще одним важливим елементом навчальних заходів для формування культури участі. Учасники можуть працювати над реальними проектами, де вони мають можливість вносити свої ідеї, планувати та реалізовувати діяльність. Це сприяє розвитку навичок організації, комунікації, творчого мислення та впливу [25].

До інших навчальних заходів можуть входити тренінги з розвитку особистісних компетенцій, таких як комунікація, лідерство, конфліктологія тощо. Ці тренінги допомагають молоді розуміти себе, розвивати свої здібності та вміння, що стимулює їх до активної участі в культурних подіях та суспільних ініціативах.

Всі ці навчальні заходи мають сприяти формуванню культури участі серед української молоді в умовах війни, надаючи їм необхідні навички, знання та впевненість для активної участі в суспільному житті.

Позанавчальні заходи є важливим інструментом формування культури участі серед молоді в умовах війни. Вони надають молодим людям можливість розкрити свої таланти, зацікавлення та здібності, а також сприяють їхньому самовираженню та взаємодії з іншими учасниками.

Фестивалі є одним з найпоширеніших позанавчальних заходів, які залучають молодих людей. Вони можуть включати музичні, танцювальні, театральні або мистецькі виступи, де учасники можуть продемонструвати свої

таланти та взаємодіяти з публікою. Фестивалі створюють атмосферу співпраці та обміну досвідом між молодими людьми, що сприяє формуванню культури участі.

Виставки є ще одним способом організації позанавчальних заходів. Вони можуть бути художніми, фотографічними, науковими чи культурологічними. Виставки надають молодим людям можливість не лише спостерігати творчість інших, але й виставляти свої власні роботи, що стимулює їхню активну участь у культурному житті.

Концерти та театральні постановки дають молодим артистам можливість виступити на сцені та поділитися своїм талантом з глядачами. Вони сприяють розвитку творчих навичок, самовираженню та спілкуванню з публікою. Крім того, спортивні змагання також є позанавчальними заходами, що спонукають молодих людей до активного спорту, змагань та спільної діяльності [29].

Додатково, інтернет-ресурси та громадські організації відіграють важливу роль у формуванні культури участі серед української молоді. Інтернет-ресурси, такі як веб-портали, соціальні медіа та онлайн-платформи, надають молодим людям можливість долучитися до різноманітних ініціатив, спілкуватися, обмінюватися ідеями та долучатися до віртуальних спільнот. Громадські організації, такі як молодіжні асоціації, клуби та спілки, створюють платформи для співпраці, навчання та обміну досвідом серед молоді.

Усі ці інструменти сприяють формуванню культури участі серед української молоді в умовах війни. Вони стимулюють активну участь молодих людей в культурних та суспільних процесах, розвивають їхні здібності та спроможності, сприяють взаємодії та обміну ідеями. Ці інструменти є важливими для створення позитивного та активного середовища для молоді, яке сприяє їхньому розвитку та залученню до суспільства.

Громадські організації відіграють важливу роль у формуванні культури участі серед української молоді в умовах війни. Вони працюють у сфері

молодіжної участі та сприяють активному залученню молоді до суспільного життя.

Громадські організації пропонують різноманітні програми та проекти, спрямовані на розвиток навичок участі, активної громадянськості та лідерства у молоді. Вони організують тренінги, семінари, дискусії та інші заходи, які сприяють формуванню навичок комунікації, співпраці, прийняття рішень та виконання ролей.

Громадські організації можуть створювати платформи для обміну досвідом та взаємодії між молодими людьми. Вони сприяють формуванню спільнот, де молодь може об'єднуватися навколо спільних інтересів, цінностей та цілей. Через співпрацю з громадськими організаціями молоді люди отримують можливість брати участь у проектах та ініціативах, спрямованих на розвиток суспільства та зміну реальності [45].

Громадські організації також виступають важливим каналом комунікації між молоддю та владою. Вони допомагають молоді висловлювати свої думки, ідеї та потреби, а також стимулюють залучення молодих людей до процесів прийняття рішень. Громадські організації можуть впливати на формування політики та програм, спрямованих на підтримку молоді та розвиток їхніх можливостей у суспільстві.

Отже, громадські організації грають важливу роль у формуванні культури участі серед української молоді під час війни. Вони створюють умови для навчання, розвитку та активної участі молоді в суспільному житті, сприяють їхньому самовираженню, лідерству та співпраці з іншими учасниками суспільства.

Умови війни створюють значні перешкоди для формування культури участі серед української молоді. Проблеми, такі як відсутність безпеки, економічні обмеження, психологічний вплив, обмежений доступ до освіти,

відсутність соціальної підтримки та політичні обмеження, впливають на активну участь молоді у культурних подіях та суспільному житті.

Проте, існують інструменти, що сприяють розвитку участі серед молоді навіть у складних умовах війни. Навчальні та позанавчальні заходи, такі як спеціальні навчальні програми, тренінги, семінари та позаурочні активності, надають молодим людям навички участі, лідерства та комунікації. Громадські організації, які спеціалізуються у сфері молодіжної участі, також відіграють важливу роль у стимулюванні активності та співпраці молоді.

Отже, не зважаючи на виклики, пов'язані з війною, формування культури участі серед української молоді є можливим. Залучення молоді до активних форм участі, сприяння їхньому самовираженню, розвитку навичок та співпраці є важливими кроками у будівництві сильного та включаючого суспільства навіть у складних умовах війни.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

1. Участь української молоді під час воєнного стану в контексті соціальної педагогіки є важливим фактором розвитку громадянського суспільства. Вона передбачає активну участь громадян, зокрема молоді, у суспільному житті та прийнятті рішень. У першому розділі були розглянуті рівні типи, мотиви, особливості розвитку участі. Розвиток культури участі сприяє побудові демократичного суспільства, формуванню відповідальних громадян та сприятливо впливає на розвиток суспільства в цілому. Для заохочення участі серед української молоді можна використовувати освітні програми, молодіжні організації та ініціативи, а також забезпечувати доступ до інформації та комунікаційних технологій.
2. Молодіжна участь відіграє важливу роль у динаміці розвитку суспільства. Вона сприяє будівництву демократичного та відкритого суспільства, активному залученню громадян, зокрема молоді, до прийняття рішень та впливу на соціальні процеси. Молодіжна участь сприяє формуванню покоління відповідальних громадян, здатних активно брати участь у політичному, економічному та культурному житті суспільства. Врахування та підтримка культури участі є необхідним елементом для стабільного та сталого розвитку суспільства у всіх його сферах.
3. Особливості участі української молоді під час війни вимагають використання різноманітних інструментів для підтримки і заохочення цього явища. Створення, підтримка та розвиток молодіжних організацій та рад сприяє залученню молоді до процесів прийняття рішень та дозволяє їм висловлювати свої думки та ідеї. Організація навчальних програм та тренінгів з питань громадянської участі, лідерства, міжкультурної співпраці тощо сприяє розвитку навичок та компетенцій,

необхідних для активної участі в суспільному житті. Використання медіа та комунікаційних засобів, таких як соціальні мережі, блоги, відео-контент тощо, дозволяє молоді висловлювати свої думки, ділитися ідеями та сприяє поширенню залученості до громадянської участі серед української молоді.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Опис методичного інструментарію дослідження фокус-групи, опис самої респондентської групи .

Фокус-групи призначені для виявлення спектру думок з досліджуваної проблеми, пошук пояснення поведінки людей у тих чи інших сферах.

Групова динаміка фокус-групи дозволяє визначити значимість такого явища, як груповий вплив. Виділимо основні завдання, які мають бути вирішені за допомогою методу фокус-груп в процесі даного дослідження:

- виявлення ставлення та стосунків реальних представників української молоді до явища участі; також маємо на меті описати наявний досвід участі молодих людей [53].
- виявлення слабких і сильних сторін динаміки розвитку участі під час війни;
- виявлення структури поведінки представників молоді, що залучені до участі (мотивація до участі, загальне ставлення);
- виявлення глибинних мотивацій для участі української молоді;- визначення системи цінностей української молоді, що беруть участь;
- виявлення найбільш прийнятних каналів отримання інформації.

До переваг методу фокус-групи відносять такі особливості:

- психологічна атмосфера групових дискусій на емоційному рівні провокує учасників до відкритого висловлення суджень;
- групові процеси стимулюють свіжі ідеї і думки;
- реакції і відповіді респондентів носять спонтанний характер.

Значення методу фокус-групи пов'язано з основним елементом методу - дискусією. У зв'язку з цим, обрана фокус-група може бути визначена як

ретельно запланована дискусія, націлена на аналіз ситуації (теми, матеріалу), або збір думок в обраній темі. Дискусія проводиться під керівництвом модератора, який прагне створити оптимальну атмосферу дискусії - спокійну, затишну, довірчу. Сама дискусія виявилася захоплюючою для учасників у вимірі обміну думками і знайомства один з одним. Учасники групи мають один на одного певний вплив, відгукуючись на висловлювання і коментарі в ході дискусії.

Області застосування методу в ході дослідження:

- аналіз потреб молоді у процесі участі, готовності до навчання;
- вивчення сприйняття і отримання зворотного зв'язку щодо досвіду участі;
- вивчення сприйняття системи участі, мотивів участі молоді;
- отримання зворотного зв'язку учасників щодо питань дослідження.

Сценарій засідання фокус-групи містив в собі 7 основних складових:

1. Виклад цілей даного дослідження.
2. Визначення складу групи.
3. Вступне слово модератора (включає оголошення теми дискусії, регламент проведення, інструкції учасникам).
4. Початкова стадія. Знайомство з кожним респондентом і оголошення загальних положень проблеми.
5. Обговорення основної проблеми. Розглядаються широкі теми, в яких включається конкретна проблема громадянської участі, ідеалу громадсько-активної людини, уподобань та мотивацій респондентів.

6. Конкретне обговорення. У даній частині сценарію міститися перелік конкретних питань і аспектів, завдяки яким ми знаходимо відповіді на головні питання дослідження. Таким чином, відбувається перехід від загальних питань до конкретних.

7. Фінальна частина. Включає в себе огляд висловлених позицій, додаткове обговорення думок, які були висловлені в ході дослідження. Вираження подяки за роботу.

Крім вказаних складових план містить наступні елементи:

Розподіл часу дискусії – включає записи щодо часу, відведеного для кожної частини засідання фокус-групи.

Використання стимулів. У даному контексті під ними розуміються засоби для активізації обговорення і демонстрації точок зору. Були використані відео соціальної реклами, меми, виклад концепції, слогани і т.д.

При проведенні фокус-груп був фокус на таких організаційних завданнях:

- контроль за явкою заздалегідь запрошених респондентів;
- заповнення ними анкети-фільтра, яка дає можливість не допустити до участі небажаних учасників. Тому рекрутувалося людей більше, ніж це необхідно для засідання.

2.2 Опис отриманих результатів дослідження.

Опитування на предмет особливостей участі української молоді під час воєнного стану проводилось на основі 2 фокус-груп з 7 представників української молоді, які почали, або продовжили свою громадянську участь після початку повномасштабного вторгнення.

Ціль дослідження: визначити особливості участі молоді в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

- З'ясувати тенденції участі сучасної української молоді під час воєнного стану,
- Емпірично виявити особливості участі української молоді в умовах війни.

Для проведення дослідження було обрано форму фокус-групи. Фокус-групи призначені для виявлення спектру думок з досліджуваної проблеми, пошук пояснення поведінки людей у тих чи інших сферах.

Групова динаміка фокус-групи дозволяє визначити значимість такого явища, як груповий вплив. Виділимо основні завдання, які мають бути вирішені за допомогою методу фокус-груп в процесі даного дослідження:

- виявлення ставлення та стосунків реальних представників української молоді до явища участі; також маємо на меті описати наявний досвід участі молодих людей
- виявлення слабких і сильних сторін динаміки розвитку участі під час війни;
- виявлення структури поведінки представників молоді, що залучені до участі (мотивація до участі, загальне ставлення);
- виявлення глибинних мотивацій для участі української молоді;- визначення системи цінностей української молоді, що беруть участь;
- виявлення найбільш прийнятних каналів отримання інформації.

Критерії відбору респондентів, місця проведення та кількість груп.

Опис досліджуваних спільнот, думок і установок.

Для проведення 2 фокус-груп було обрано 7 молодих людей. Усі респонденти ідентифікують себе як українців, як представників української молоді. На момент початку повномасштабної війни деякі з респондентів навчалися і жили в Україні, деякі – певний час навчалися закордоном, де і проживали. Вибірка респондентів за місцезнаходженням включає в себе такі країни: Україна, Румунія, Канада, Америка. Місцезнаходження респондентів в межах України – Львівська, Київська, Житомирська область. Вік респондентів – 20-23 роки. На момент початку повномасштабної війни усі респонденти мали досвід громадянської участі. Як показують результати дослідження – початок повномасштабного вторгнення вніс корективи у місцеположення та/або рід діяльності респондентів дослідження. Обидві фокус-групи були проведені онлайн за допомогою програми Zoom, групи налічували 3 і 4 учасники відповідно.

Метою дослідження було визначити особливості участі української молоді під час воєнного стану. Ми розглянемо такі особливості: форми, рівні, мотиви участі.

Форми участі української молоді під час воєнного стану.

Під час аналізу результатів дослідження було виявлено такі форми:

1. Створення та реалізація міжнародних суспільних ініціатив, що сприяють розповсюдженню правдивої інформації про війну росії проти України;
 - «10 фото війни – це вулична фотовиставка, яку ми розмістили у найбільш відвідуваних місцях Торонто у рамках проєкту Ukrainian Week.» (Цитата респондента 1)
 - ««Unissued diplomas» - це історії українських студентів, які з початком повномасштабної війни стали на захист нашої держави і загинули як герої. Ми спробували розповісти їхні історії світовій спільноті. Проєкт було реалізовано в 8 країнах.» (Цитата респондента 1)

- «допомагаю у жіночій правозахисній організації в департаменті допомоги жертвам сексуального насильства» (Цитата респ.6)
2. Служба у Збройних Силах України;
 - «Після початку повномасштабного – в перші же день, пішов добровольцем у Збройні Сили. Тут і досі.» (Цитата респ. 7)
 3. Координація прихистку для біженців від війни росії проти України у Львові (Україна) та Бухаресті (Румунія);
 - «було вирішено створити дитячий садок на базі цього прихистку, я стала координатором цього проекту. В цілому до проекту було залучено 150 сімей.» (Цитата респ. 3)
 4. Волонтерство у якості перекладача для Збройних Сил України;
 - «Після початку повномасштабної війни я почала допомагати перекладати навчальні тренінги для ЗСУ, які проводять для них американці, досі цим займаюсь» (Цитата респ. 5)
 5. Волонтерство у процесі логістики і роздачі гуманітарної допомоги переселенцям.

Також респонденти фокус-групи ініціювали і проводили за час повномасштабного вторгнення онлайн-акції протесту, просвітницькі заходи і різні форми суспільного фандрейзингу коштів для забезпечення потреб Збройних Сил України. Також, з дослідження випливає, що результати досвіду участі молодих людей є досить суттєвими – охоплення декількох країн інформаційними проектами, допомога кількостам сім'ям у здобутті необхідної гуманітарної допомоги, охоплення багатьох потреб військових фандрейзинговими кампаніями.

Рівні участі української молоді під час воєнного стану.

Більшість учасників фокус-групи залучалися до участі на двох найвищих рівнях (за концепцією Драматичної участі Харта, що описана у розділі 1.1) – на

рівні «Самодостатність» і «Ініціювання проекту, консультування з дорослими», рідше сходинка участі «Реалізація запропонованої ініціативи». Ми бачимо, що 3 з 7 респондентів створювали і реалізовували свої ініціативи самостійно, залучаючи усі необхідні ресурси для цього. Інші 4 з 7 респондентів долучилися до вже існуючих ініціатив-проектів, структур. Усі респонденти мають відповідальність за окремий напрямок роботи, мають здатність приймати рішення і впливати на перебіг реалізації ініціатив. Це свідчить про те, що молодь може на одному рівні з досвідченими дорослими нести відповідальність за сферу своєї діяльності, молодь здатна до пошуку рішень нагальних для суспільства проблем, тобто молодь є ефективним рушієм генерування нових ідей для подолання викликів, що на сьогодні стоять перед нашим суспільством.

Більшість респондентів зазначали, що форма і рівень їхньої участі були тісно пов'язані або з професійною діяльністю, або з наявним бек-граундом.

Аналізуючи рівні участі респондентів, можна також виділити такі напрямки:

- Культурна місія: представити іноземцям альтернативні способи сприйняття України. «Всередині української бульбашки нам здається, що весь світ знає про те, яка прекрасна Україна. Це не зовсім так. Сумно, але іноземці звикли сприймати Україну через стереотипну, іноді застаріло сформовану діаспорою, war-based, призму. Ми ж хотіли показати іноземцям наскільки цікавою та яскравою є Україна.» (Цитата респ. 1)
- Інформаційно-політичний рівень: нагадати, що війна – це не лише горе українців, війна триває і впливає вже зараз, чи вплине згодом, на кожного.
- Фандрейзинг: Різноманітні цільові, посильні збори донатів на потреби нашого війська, у випадку респ.1 - через канадську організацію Second Front Ukraine Foundation.

Мотиви участі української молоді під час воєнного стану.

Аналізуючи результати дослідження, можемо виділити такі мотиви участі:

1. Почуття провини, або синдром «вцілілого»
 - «Я не можу піти на війну через стан здоров'я, потрібно було хоч якось допомагати» (Цитата респ. 4)
2. Почуття відповідальності за майбутнє держави
 - «Культурне амбасадорство України завжди було моєю місією під час моїх мандрівок.» (Цитата респ. 1)
3. Почуття дотичності, співпричетності до перебігу подій
 - «Відчуття відповідальності за спільне майбутнє, розуміння, що навіть маленькі дії можуть допомогти, відчуття болю мого народу, бажання розрадити і допомогти. » (Цитата респ. 3)
4. Бажання помсти, справедливості, підсилення у боротьбі
 - «бажання бути корисною тим, що вмію і якось конвертувати лють.» (Цитата респ.5)
5. Емпатія до тих, хто опинився в скрутні
 - «Я хочу зробити все можливе від себе, щоб захистити Дім.» (Цитата респ.7)

Синдром вцілілого - це реакція організму людини на травматичні події. Вона може виникнути в особи, яка через війну переїхала у більш безпечне місце, наприклад, виїхала за кордон. Синдром може з'явитися, якщо людині вдалося вибратися живою та неушкодженою з небезпечного місця, тоді як інші досі залишаються там і змушені ховатися від обстрілів. Крім того, людина може відчувати провини вцілілого, якщо думає, що недостатньо зробила для забезпечення близьких, або вважає, що не так активно допомагає державі, військовим чи потерпілим, як інші. Провина вцілілого сильно впливає на впевненість у собі, здатність ухвалювати рішення й об'єктивно оцінювати ситуацію.

Саме аналіз мотивів участі молоді під час війни дає нам можливість зробити висновки про те, на чому варто будувати стратегії залучення української молоді до участі. Через нелегкі умови воєнного часу покоління 20-и річних молодих людей виявилось зрілим достатньо, аби скласти здорову конкуренцію деяким дорослим у підтримці суспільно важливих процесів. Більшість респондентів визнають факт того, що початок повномасштабної війни акумулював їхні сили, прибрав всі ментальні обмеження, такі як синдром «самозванця», тощо. Дослідження показує, що усі молоді люди відмінно справляються з відповідальністю, яку взяли на себе в межах громадянської участі. Також, деякі респонденти зазначали, що триматися наміченого шляху, легше справлятися з викликами в процесі реалізації ініціатив і проектів їм допомагають спільноти, до яких вони належать, або дотичні. Можемо зробити висновок, що залучення молодіжних спільнот до громадянської участі є досить дієвим інструментом, адже це дає можливість молоді знайти команду, необхідні ресурси, знання для найвдалішої реалізації планів громадянської участі.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

1. Аналіз особливостей участі української молоді в умовах воєнного стану надихає нас на думки про українську молодь, як про майбутній фундамент громадянського суспільства. Досвід участі під час війни, що були описані у даному дослідженні дає нам підстави стверджувати, що попри усі перепони для участі, що створює війна, українська молодь консолідувалась навколо захисту інтересів нашої держави. Описані у дослідженні форми і рівні участі вказують на те, що нам, як суспільству, вкрай необхідно розглядати молодіжну участь, як повноцінний ресурс у здобутті перемоги у війні і у післявоєнній розбудові. Авжеж, війна створює небезпеку для молодих людей, що призводить до страху та небезпеки для їхнього життя. Це може знизити їхню мотивацію проявляти участь. Війна призводить до зниження економічного розвитку та зруйнування інфраструктури. Обмежені ресурси та відсутність можливостей зайнятості ускладнюють участь молоді через обмеженість фінансових ресурсів. Війна може мати серйозний психологічний вплив на молодих людей, включаючи стрес, тривогу та посттравматичний синдром. Це може перешкоджати їхній активній участі та призводити до соціальної відчуженості. Це ті фактори ризику, які ми, як суспільство, маємо тримати у фокусі уваги, розмірковуючи про заохочення і посилення молодіжної участі.
2. Також, аналізуючи результати дослідження, можемо бачити, що мотиви участі української молоді під час війни досить схожі. Зовнішня фізична та онтологічна небезпека від держави-терориста мобілізувала здібності і дії молоді, можемо бачити, що мотивами своєї участі всі молоді люди вказували бажання стати опорою для держави, суспільства і наших Збройних Сил в першу чергу. Досить велику частку серед описаного досвіду участі займає ініціація і втілення інформаційних кампаній на

проектів, що покликані привернути увагу світової спільноти до українського контексту та всіляко зміцнити розуміння світом істини про нашу національно-визвольну війну. Вивчаючи результати проведеного дослідження, можна говорити про неймовірний зріст свідомої участі серед молоді, що безумовно є нашим національним скарбом, важливо зосередитись на підтриманні цього позитивного досвіду участі молоді і поглиблювати розуміння іншими представниками української молоді про можливі рівні, форми та приклади участі і всіляко підтримувати такі прояви участі.

ВИСНОВКИ

Аналіз поняття та особливостей участі української молоді під час війни в контексті соціальної педагогіки вказує на його значущість і роль у розвитку суспільства та у процесі формування активних громадян. Громадянська участь – це діяльність людини або громади, яка стосується різних механізмів вираження думки громадськості, і дозволяє громаді чинити вплив на суспільні рішення. Учасницьке прийняття рішень може бути застосоване в будь-якій сфері соціальної активності, включаючи економіку, політику, управління, культуру тощо. Отже, участь молоді - активне або пасивне втручання молодих людей у суспільні процеси, їх вплив на прийняття рішень у суспільстві.

Особливості участі молоді під час війни включають громадську свідомість, взаємодію, демократичність, відповідальність, емпатію та співпрацю. Виявлені у ході дослідження особливості участі молоді під час війни показують, що війна створює значні перешкоди для участі серед української молоді, але тим не менш ми бачимо все більше і більше прикладів небайдужості до інтересів держави, які призводять до щоразу більшої активізації молодіжної участі. Ідентифікація цих проблем, як і ідентифікація молодіжної участі, як національного ресурсу у здобутті перемоги та у післявоєнній розбудові є важливим кроком у розробці ефективних стратегій та інструментів для підтримки та сприяння розвитку участі української молоді в умовах війни. Серед головних мотивів участі молоді під час війни виявлено такі – почуття провини, або «синдром вижившого», почуття відповідальності перед народом і Збройними Силами України, бажання наблизити перемогу, а також, почуття відповідальності за майбутнє держави, почуття дотичності, співпричетності до перебігу подій, бажання помсти, справедливості, підсилення народу у національно-визвольній боротьбі.

Емпатія до тих, хто опинився в скруті. Серед особливостей участі молоді під час війни, як було виявлено в ході дослідження, можемо виділити, що більшість з них не мали чітко сформульованого мотиву участі до початку повномасштабної війни, проте після цього молоді люди чітко стали усвідомлювати мотивацію своєї громадянської участі – наблизити перемогу, підсилити державу, підтримати цивільних і військових.

Під час дослідження досвіду участі української молоді в умовах війни було виявлено, що увага до такого досвіду може дати нам, як українському суспільству, розуміння фундаменту, на якому ми зможемо будувати Україну нової якості. Опис наявного успішного досвіду участі молоді, розуміння особливостей такої участі є необхідним знанням у контексті розбудови молодіжної політики нашої держави. Зміцнення молодіжної участі є важливим завданням, що сприяє залученню молоді до активної участі незалежно від складних умов війни. Як ми можемо судити з вивчених у дослідженні мотивів участі молоді – молоді українці готові брати на себе відповідальність за майбутнє нашої держави, готові самостійно ініціювати приклади участі і ми можемо спритатися на описаний позитивний досвід для кращого розуміння форм і методів підвищення рівня свідомості та знань молоді про важливість активної громадської участі в житті суспільства та її можливості в умовах війни. Результати дослідження можуть стати основою для розробки та вдосконалення молодіжної політики в Україні та розвитку соціальної педагогіки в часі війни, які будуть спрямовані на підвищення активності та участі молоді в житті суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусак, М. С. (2017). Політична соціалізація та інституції громадянського суспільства. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету, 1(35), 5-10.
2. Білецька, І. Ю. (2017). Культура діалогу як чинник формування громадянської свідомості молоді. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Соціологія, 3(16), 91-96.
3. Бондар В. К. Розвиток участі студентської молоді в діяльності громадських організацій // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 3. - С. 13-17.
4. Гавриш Н. О. Розвиток участі у сучасному молодіжному русі // Молодь і ринок. - 2016. - Вип. 3. - С. 45-49.
5. Гончаренко, С. В. (2017). Соціально-педагогічні умови громадянської участі молоді в умовах сучасного університету. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 147(1), 21-27.
6. Губерська, Л.В. (2011). Особливості участі в сучасній українській освіті: соціально-педагогічний аспект. Київ: Педагогічна думка.
7. Губська О. Ю. Розвиток культури участі молоді у громадському житті сучасної України // Молодь і ринок. - 2017. - Вип. 4. - С. 25-30.
8. Дейнеко, Т.І. (2018). Участь, як феномен сучасної педагогіки: зміст, структура та виміри. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Педагогіка", 24, 35-40.
9. Денисюк, О. М. (2015). Роль молоді у формуванні громадянської культури України в умовах російсько-української війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Політологія. Соціологія, 34, 64-66.

10. Дмитрієва І. В. Формування культури участі у молодіжному русі // Молодь і ринок. - 2018. - Вип. 2. - С. 56-61.
11. Євтушенко, О. (2017). Формування культури участі громадян в демократичному суспільстві. Молодь і ринок, 4(146), 39-43.
12. Ковальчук, О. В. (2018). Інтерактивні методи навчання як засіб формування культури участі студентів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, (8), 23-31.
13. Кононенко О.В. (2018). Особливості формування культури участі учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах інтеграції освітніх систем. Педагогіка вищої та середньої школи, 55, 67-72.
14. Корнієнко, О. (2019). Приклади участі молоді в громадському житті України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Політичні науки, 30(1312), 94-99.
15. Коротун, О. В. (2016). Сучасні підходи до формування культури участі в демократичному житті суспільства. Науковий вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Філософія. Політологія. Соціологія, 1(32), 28-34.
16. Кравчук О. О. Особливості участі молоді в громадському житті регіону // Наукові праці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. - 2016. - Вип. 27. - С. 161-165.
17. Крижанівська І.В. (2019). Розвиток культури участі студентської молоді в життєдіяльності університету. Теорія та методика соціальної роботи, 2(44), 56-62.
18. Крижанівська, Л. (2015). Особливості участі молоді в громадсько-політичному житті України. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка, 2(49), 171-178.

19. Крупська О. В. Культура участі як складова соціальної культури сучасного суспільства: теоретичний аналіз. // Політ. Серія: Соціологія і політологія. – 2016. – № 1 (77). – С. 40-46.
20. Кулеба М. О., Міщенко О. В. Громадянська участь молоді в громадському житті сучасної України // -2022-. Вип. 2. - С. 66-72.
21. Лебедева О. В. Формування культури участі молоді в громадському житті // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 30. - С. 91-97.
22. Левченко, О. М. (2018). Формування культури участі у молоді в умовах інформаційного суспільства. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, (46), 154-162.
23. Ляшенко, І. (2020). Рівні участі студентів у вищих навчальних закладах. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, (36), 80-92.
24. Ляшенко, О. С. Формування культури участі громадян у демократичному суспільстві / О. С. Ляшенко, Н. О. Пашкевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – Вип. 3. – С. 56-59.
25. Москаленко, М.І. (2012). Культура участі в житті суспільства як складник соціальної компетентності. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Педагогіка", 11, 166-170.
26. Назаренко Ю.М. (2020). Формування культури участі учнів загальноосвітніх навчальних закладів в контексті національної ідеї. Педагогічний процес: теорія та практика, 2, 11-17.
27. Наконечний, Ю. І. Формування культури участі громадян в умовах демократизації суспільства / Ю. І. Наконечний // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 18. – С. 143-146.

28. Національна стратегія з питань захисту прав дитини на 2016-2021 роки. Кабінет Міністрів України. (2016). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2016-%D1%80>
29. Онищук, І. В. Сучасні технології формування культури участі молоді в громадському житті України / І. В. Онищук // Молодь і ринок. – 2014. – № 2 (97). – С. 96-99.
30. Остапенко А. М. Молодь України: соціокультурні виклики сучасності. // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – 2018. – Т. 44. – С. 91-95.
31. Пасічник, О. В. Культура участі громадян у формуванні демократії в Україні / О. В. Пасічник // Наукові праці Національного університету «Острозька академія». Серія 23: Політологія і право. – 2014. – Вип. 7. – С. 92-97.
32. Пастернак Т. В., Березівська О. М. Культура участі молоді в державному управлінні: теоретичні аспекти. // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2018. – № 3. – С. 69-76.
33. Пацкевич, І. І. (2018). Культура участі у суспільному житті: досвід країн Європи та перспективи розвитку в Україні. Наукові записки НаУКМА. Серія: Філософія та політологія, (1), 58-66.
34. Першук, Д. (2018). Культура участі як чинник розвитку демократії в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія, 26, 121-125.
35. Петренко В.М., Вакулінський О.М. (2018). Культура участі молоді в інноваційному розвитку території. Соціально-психологічні аспекти управління молоддю, 2, 44-49.
36. Руденко, І. В. (2019). Роль молоді в формуванні культури участі громадян в Україні. Молодий вчений, (7.1 (67.1)), 408-410.

37. Саєнко А. О. Формування культури участі у молодіжному середовищі в умовах глобалізації. // Актуальні проблеми сучасної психології: збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 14. – С. 69-76.
38. Слободяник, В.І. (2015). Культура участі як соціально-педагогічний феномен. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 1(76), 94-98.
39. Слободянюк, М. (2017). Культура участі молоді в громадсько-політичному житті сучасної України. Політологічний журнал, 3(42), 166-173.
40. Статистичний збірник «Соціальна сфера України». Державна служба статистики України. (2020). URL : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
41. Степаненко О.В., Шаблій М.В. (2017). Розвиток культури участі молоді в громадському житті регіону. Проблеми соціальної роботи, 2, 47-52.
42. Федорова О.В. (2019). Формування культури участі молоді в громадському житті. Педагогіка вищої та середньої школи, 57, 23-28.
43. Федорова, І.В. (2019). Культура участі як педагогічна технологія формування соціальної компетентності старшокласників. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Педагогіка", 29, 91-95.
44. Федорченко, Н. Ф. Культура участі молоді в розвитку громадянського суспільства в Україні / Н. Ф. Федорченко // Наукові записки. Серія: Педагогіка та методика викладання. – 2014. – Т. 21. – С. 79-83.
45. Хворостова, Л. В. (2020). Роль освіти в формуванні культури участі громадян у суспільстві знань. Інформаційні технології і засоби навчання, 77(2), 97-111.
46. Черкашин, І. С. (2021). Формування культури участі учнів шляхом реалізації проектної діяльності в умовах дистанційного навчання. Теорія і практика сучасної педагогіки, (1), 25-35.

47. Чернишова Н.С. (2020). Розвиток культури участі молоді в суспільно-політичному житті регіону. Соціальна педагогіка: теорія та практика, 2, 12-16.
48. Шевченко А. М. Молодіжна політика в Україні: проблеми та перспективи. // Соціально-гуманітарні науки: методологія, методика, теорія, історія. – 2018. – № 1 (8). – С. 90-93.
49. Шевченко, В. В. (2017). Культура участі: основні теоретичні підходи. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія, соціальна робота, (31), 105-111.
50. Шило, С. М. (2018). Молодь і молодіжна політика в Україні: проблеми формування та реалізації. Соціальна психологія, 6(26), 60-69.
51. Яковлєва О. В. Формування культури участі молоді в сучасних умовах. // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Педагогіка. – 2017. – № 50. – С. 154-160.
52. Мертон Р., Фіске М., Кендалл П. Фокусування інтерв'ю. М.: Изд-во Ін-ту молоді, 1991.
53. Біланівське С. Метод фокус-груп: підручник / Б-ка навчань, і науч. літ. URL: http://sbiblio.com/biblio/archive/belanovskiy_metod/default.aspx.
54. Ноель Е. Масові опитування. М.: Наука, 1978. С. 81.
55. Fine C. A., Sandstrom K. L. Knowing Young Children; Participant Observation with Minors. Newbury Park: Sage, 1988.
56. Merton RK, Marjorie F., Kendall PL The Focused interview. Glencoe: Free Press, 1956. P. Ml.
57. Arnstein, S.R. (1969), "A Ladder of Citizen Participation", Journal of the American Planning Association
58. Silverman R.M. (2005). "Caught in the middle: Community development corporations (CDCs) and the conflict between grassroots and instrumental forms of citizen participation". Community Development

59. Fung, A. (2006), "Varieties of Participation in Complex Governance" (PDF), *Public Administration Review*, archived from the original (PDF)
60. Connor, D.M. (1988), "A new ladder of citizen participation", *National Civic Review*: archived from the original on 2012-10-20, retrieved 2010-06-12
61. "Public Participation Pillars" (PDF). International Association for Public Participation (IAP2).
62. Shetzer, L. (1993), "A social information processing model of Employee Participation", *Organization Science*,

ДОДАТКИ

Розділ 1. Сценарій та стенограма дослідження фокус-групи. Результати бесід.

Сценарій засідань фокус-груп.

Сценарій засідання фокус-групи містив в собі 7 основних складових:

1. Виклад цілей даного дослідження.
2. Визначення складу групи.
3. Вступне слово модератора (включає оголошення теми дискусії, регламент проведення, інструкції учасникам).
4. Початкова стадія. Знайомство з кожним респондентом і оголошення загальних положень проблеми.
5. Обговорення основної проблеми. Розглядаються широкі теми, в яких включається конкретна проблема громадянської участі, ідеалу громадсько-активної людини, уподобань та мотивацій респондентів.
6. Конкретне обговорення. У даній частині сценарію міститися перелік конкретних питань і аспектів, завдяки яким ми знаходимо відповіді на головні питання дослідження. Таким чином, відбувається перехід від загальних питань до конкретних.
7. Фінальна частина. Включає в себе огляд висловлених позицій, додаткове обговорення думок, які були висловлені в ході дослідження. Вираження подяки за роботу.

Питання для фокус-групи:

1. Знайомство. Розкажіть про себе, де навчаєтесь, чим займались до війни. (Мета - показати хто ці молоді люди, їхні соціально-демографічні характеристики.)
2. Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?

3. Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого. (Мета – дізнатись, як молоді люди брали участь, куди підключались, до яких ініціатив, де вони себе проявляли, чи хтось їх залучав чи вони самі шукали ці можливості).
4. Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?
5. Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?

Стенограма дослідження фокус-групи.

Респондент 1.

1. Знайомство.

Мені 22, я з Києва. Я випускниця Української академії лідерства 21, вивчаю Соціологію у Києві-Могилянській Академії. На момент початку повномасштабної війни була вдома, в Києві. Зараз навчаюся за програмою академічної мобільності у Університеті Торонто.

2. Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?

Скоріше так, до лютого 2022 часто долучалася і ініціювала волонтерські проекти, проекти студентського самоврядування.

3. Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.

Навчаючись за кордоном, я мала ідеї проведення проєктив-заходів з метою привернення уваги іноземців до війни в Україні. Так з'явилися проєкти Unissued Diploma та «10 фото війни». Війна, яка стосується кожного, триває от уже майже десять місяців. 10 фото війни – це вулична фотовиставка, яку ми розмістили у найбільш відвідуваних місцях Торонто у

рамках проекту Ukrainian Week. Це десять світлин, десять особистих, але водночас спільних історій, десять місяців супротиву, десять зупинок на "подумати". 10 фото війни – це ще одна спроба донести іноземцям, що війна, яка стосується кожного, триває от уже майже десять місяців.

Проект «Unissued diplomas» - це історії українських студентів, які з початком повномасштабної війни стали на захист нашої держави і загинули як герої. Ми спробували розповісти їхні історії світовій спільноті. Проект було реалізовано в 8 країнах.

Крім цього, на щоденній основі долучаємося тут до різних просвітницьких або благодійних заходів на підтримку України, збираємо потроху донати для наших друзів у війську.

Ukrainian Week складається із 5 компонентів:

- арт виставки “Truth, Symbols and Memes of Ukrainian Resistance”

- Ukrainian movie night

- UA party з українською електронною музикою

- фотовиставки 10 photos of war у найбільш відвідуваних місцях Торонто

- education points, у яких ми будемо розповідати про українські досягнення у сфері стартапів, інновацій та культури. Маємо 3 основних місії:

1. Культурна місія: представити іноземцям альтернативні способи сприйняття України. Всередині української бульбашки нам здається, що весь світ знає про те, яка класна Україна. Це не зовсім так. Сумно, але іноземці звикли сприймати Україну через стереотипну, іноді застаріло

сформовану діаспорою, war-based, призму. Ми ж хотіли показати іноземцям на скільки цікавою та яскравою є Україна.

2. Політична: нагадати, що війна – це не лише горе українців, війна триває і впливає вже зараз, чи вплине згодом, на кожного.

3. Практично-фандрейзівська. Ми зібрали \$5000 CAD на купівлю автівки в батальйон студента Могилянки, який зараз воює на фронті. Донейти збирали через канадську організацію Second Front Ukraine Foundation.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Усе дуже просто – я знаю, як бути ефективною закордоном, коли у моїй країні війна. Мій варіант – це освіта, культурна дипломатія закордоном та проєкти, покликані розповідати світу про Україну. Культурне амбасадорство України завжди було моєю місією під час моїх мандрівок. Цю місію я продовжую нести й зараз під час навчання в University of Toronto.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проєкти чи ініціативи?*

Початок повномасштабного вторгнення тільки посилив бажання докладати усіх зусиль для побудови України нової якості, і для нашої перемоги, звісно. До свідомого бажання громадянської участі додалась лють на ворога, це допомагає тримати фокус на головному завжди.

Респондент 2.

1. *Знайомство.*

Мені 21, я з Києва. Мені 22, я з Києва. На момент початку повномасштабної війни була в Києві. Зараз з сім'єю живу в Сіетлі, США. Вивчаю Бізнес Адміністрування у Belvey Collegue. Перед початком повномасштабної війни працювала амбасадоркою ДІЯ в UNIT.city, брала активну участь у громадських ініціативах різних NGO та організовувала освітні події для членів молодіжного клубу СОФІЯ.

2. *Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?*

Думаю так, я залишалась завжди у соціо-культурно-політичному контексті, долучалась до громадських ініціативах моїх друзів, слідувала за перебігом подій тощо.

3. *Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.*

Ми з родиною були вимушені виїхати з України, тому тут в Америці я намагаюсь бути максимально активною в інформаційному контексті, організовую події для діаспори, спрямовані на актуалізацію інформації про війну та фандрейзинг необхідного обладнання для нашого війська, волонтери віддалено у Шотландському фонді, який допомагає знайти прихисток українцям в Британії, представляла українське студентство в університеті Warwick, Great Britain, де теж мала можливість розповісти про війну. Зараз ми з друзями, завдяки організованому нами онлайн-протесту, змогли домогтися перейменування школи у Кривому Розі на честь нашого загиблого друга Івана Покідька, замість сумнівного регіонала.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Найбільше – почуття провини вцілілого і відчуття відповідальності перед своїм народом, і перед нашими Збройними Силами. Соромно, що я мала виїхати, хоч це і було необхідно, щоб попідкуватися про родину, тому намагаюсь тримати тут українську адженду, ходити на мітинги, робити що можу.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

Як і до війни була досить активною, так я зараз. Трохи змінилися хіба що пріоритети життєві – на перший план стає фізична безпека близьких і власна. З'явилося ще розуміння, що потрібно робити щось і для того, щоб самій стати міцно на ноги в процесійному плані, і бути в майбутньому ще кориснішою завдяки своїм компетенціям. Раніше все, що я намагалась робити в громадському секторі, було просто якимись альтруїстичними рандомними спробами себе до чогось докласти, а з початком повномасштабного, звісно, стало кришталево зрозуміло, що головна мета усіх дій – наблизити перемогу

Респондент 3.

1. *Знайомство.*

Мені 22, я з Києва, на момент початку повномасштабного вторгнення я вивчала політологію у Бухарестському Університеті. До війни була волонтером в організації для біженців з країн Middle East.

2. *Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?*

Так, завжди була досить активна, в шкільні роки була президентом учнівської ради, брала участь у соціальних проектах, реалізувала проект після випуску зі школи «Агенти змін», була членом студентської спільноти університету.

3. *Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.*

Як тільки почалась війна – я повернулась в Україну, була в Чернівцях, волонтерка на складі гуманітарної допомоги, потім повернулась на навчання в Бухарест. Була волонтером-перекладачем у організації, що допомага біженцям, пізніше на базі цієї організації було створено центр допомоги українським біженцям, допомагала з логістикою та проблемами з документами біженцям. Потім було вирішено створити дитячий садок на базі цього прихистку, я стала координатором цього проекту. В цілому до проекту було залучено 150 сімей. Щодо форми залучення – довго я цю можливість допомагати не шукала, але мені запропонували долучитися, знаючи, що я хочу бути корисна чимось.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Відчуття відповідальності за спільне майбутнє, розуміння, що навіть маленькі дії можуть допомогти, відчуття болю мого народу, бажання розрадити і допомогти. Я проживала історію кожної родини з ними. Потім мотивувало бачення результату наших дій – люди отримували ґрунт під ногами, якусь стабільність в стінах нашого прихистку, щоб потім мати

можливість вирішити куди далі – чи повернутися в Україну в більш безпечні місця, чи поїхати далі.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

Я думаю, що звісно початок повномасштабної війни зміцнив інтенції до участі в нашому суспільстві, але, якщо б не було такого міцного громадянського суспільства до повномасштабного вторгнення – цей потужний суспільний рух був би малопомітний. Війна зробила наш народ великою консолідованою спільнотою, ми всі працюємо для однієї мети. Щодо особисто мене – мета, мотиви, розуміння моїх дій стали дуже чіткими після лютого, ми всі пливемо в одній лодці, всі розуміємо біль і проблеми один одного.

Респондент 4.

1. *Знайомство.*

Мені 23, зараз вже не навчаюсь, закінчив університет на спеціальність 2026 «Фармація, промислова фармація». До війни працював куратори з комунікацій в молодіжному центрі в м.Бердичів.

2. *Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?*

Так, є членом УСС, волонтерів в БУР, навчався в УАЛі, завжди мав визначену громадянську позицію, був не байдужий о подій в державі.

3. *Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.*

Війну зустрів на роботі. Можливості для участі, допомоги шукав сам - спершу ми плели сітки і я проводив курс з першідомедичної допомоги. Також допомагав в гуманітарних штабах. Після того як ситуація стала більш критичною то направився у Львів. Там вже співпрацював з «Співдія» і займався ліками (сортування, замовлення, видача, контроль якості), приймав гуманітарно допомогу та пакував бокси на Чернігів та Харків. Всі лікарські засоби були іноземні (німецька,польська), але благо діючи речовини я розумів і відповідно на коробці писав українською як їх приймати. Тепер допомагаю збирати донати і пакувати такт. Мед. Для війська.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Я не можу піти на війну через стан здоров'я, потрібно було хоч якось допомагати. Допомагав всюди, де міг. Зараз продовжую поєднувати якісь такі дії з роботою.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

Моя думка про важливість даних процесів не змінилась. В суспільстві змінилось хіба те, що більшість людей, хто не в війську, відчувають свою провину, і я теж. Це допомагає тримати себе в тонусі щодо війни, ні на секунду не забувати

про ціну, якою нам дається супротив і кожна перемога. Думаю, тут так – ти або в війську, або допомагаєш війську. Іншого варіанту немає.

Респондент 5.

1. Знайомство.

Мені 20, я з Києва, вивчаю Біотехнології в КПІ ім. Сікорського. Коли почалася повномасштабна війна - я була в Києві, тут і залишаюсь. До війни викладала англійську для молоді.

2. Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?

До війни я майже не цікавилась нічим з соціально-політичного простору. Для мене ООС/АТО було чимось далеким і «не все так однозначно». Після початку повномасштабного думки дуже змінилась, все стало чорним і білим. Шкода, що такою ціною.

3. Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.

Так як я непогано знаю англійську, після початку повномасштабної війни я почала допомагати татові перекладати навчальні тренінги для ЗСУ, які проводять для них американці. З того часу щомісяця допомагаю так. Для мене це дія, яку я можу від себе докласти до спільного руху до мети. Також допомагаю багатьом медіа перекладати щось англійською, німецькою, зараз це часто стає в нагоді, бо

багато потрібно вносити нашого контексту у світову спільноту.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Мотиви - бажання бути корисною тим, що вмію і якимось конвертувати лють. Іноді маю відчуття, що боротьба за правду - це дуель.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

Особисто для мене – все змінилось дуже сильно. Я була індіферентна до всіх суспільних. Політичних процесів до війни. Скажімо так, продовжувала стереотипи поведінки, поглядів батьків, бо для них теж було все «неоднозначно». Але після початку війни – я відчуваю себе кепсько, бо бачу свою провину в тому, що сталося. Бачу, як меншовартісно ставилась для нашої культури, тощо. Для мене все перевернулось з ніг на голову. Я цьому рада.

Респондент 6.

1. *Знайомство.*

Мені 22, з Києва, вивчаю міжнародні відносини в Університеті Грінченка. Працюю проектною офіцеркою в Київському ресурсному центрі для громадських організацій (NGO). Вивчатиму Управління Громадськими Організаціями наступного року на магістратурі в УКУ.

2. *Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?*

Так, досить так. Не завжди була такою, погляди дуже змінилися в кращу сторону, після навчання в Українській академії лідерства. Останні два роки перед початком повномасштабного вторгнення я була досить активною, ходила на мітинги, деякі з них ініціювала, втілювала соціальні проекти тощо, але це все не важливо.

3. *Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.*

Після початку повномасштабного, ми переїхали на певний час з хлопцем у Львів. Тут дуже багато гнаних друзів і знайомих, таким чином почала допомагати на складі з гуманітаркою – сортувати, закупати щось. Потім дізналася, що знайома шукає Координаторку для одного з прихистків для переселенців у Львові, я одразу погодилась, тому півроку опікувалась усіма процесами там. Зараз допомагаю у жіночій правозахисній організації в департаменті допомоги жертвам сексуального насильства, досить активно веду інформаційну діяльність в соц мережах, щоб жінки мали завжди в пам'яті, де вони можуть знайти допомогу, якщо зіткнуться з насильством. Також, так як багато моїх друзів на фронті – досить регулярно організовую збори донатів, щось не дуже масштабне, але помічне.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Я ненавиджу росіян, ненавиджу те, в що вони перетворили наше неймовірне життя. Я хочу всіма силами допомогти

нашому війську забрати їх звідси геть. Маю невимовну злість, яка завжди спонукає діяти.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

В якийсь момент – після початку вторгнення і пів року по тому, якась участь була єдиним можливим варіантом жити і не зійти з розуму. Це було ново для мене. Дії рятують від страху. Зараз це щось більш системне у Гугл-календарі, як почистити зуби. Просто знаю, що щодня маю зробити щось велике або мале, щоб не відчувати себе біосміттям.

Респондент 7.

1. *Знайомство.*

Мені 23. З Чернігова, до війни вивчав в університеті історію, закінчив Українську академію лідерства. Жив у Києві і працював тренером з бігу для дітей.

2. *Чи вважаєте ви себе громадсько активним представником молоді, чи були ви схильні до громадянської участі до війни?*

Досить так, до війни займався еко-активізмом, проводив для учнів з невеликих сіл і міст лекції з медіграмотності. Завжди цікавився політикою, мав чіткі погляди на це.

3. *Розкажіть, будь-ласка, про рід вашої діяльності після 24 лютого.*

Після початку повномасштабного – в перші же дні, пішов добровольцем у Збройні Сили. Тут і досі, що для мене честь.

4. *Мотиви. Що саме вас спонукало і спонукає досі брати участь?*

Я люблю своїх друзів, люблю свою родину. Люблю свою Батьківщину. Для мене не стояло вибору, як я маю вчинити, коли на мою країну напали. Я хочу зробити все можливе від себе, щоб захистити Дім.

5. *Як на вашу думку початок повномасштабного вторгнення змінив ваші погляди на громадянську участь, на бажання долучатись або створювати певні соціальні проекти чи ініціативи?*

Для мене особисто – нічого не змінилось. Я знав і знаю, що для результату потрібно вклад від кожного. Що точно нового виявилось після початку повномасштабного вторгнення – ми дізнались, наскільки ми сильні і стійкі. Для мене це було шоком і дивує досі. Люди дуже відгукуються на запити один одного, це надихає. Україна - нова Америка, центр вільного світу, Ойкумена. Круто, що більшість людей в нашому суспільстві мають однакове бачення, щодо нашого майбутнього.

Розділ 2. Стимулюючий матеріал, що був використаний під час проведення фокус групи. Тригери досвіду участі респондентів.

**He wanted to
study history,
—
not become it**

**He was supposed
to defend his
thesis**

**Now, he's
defending his
homeland**

#russiaisaterroriststate

#russiaisaterroriststate

**She prepared
for a science
test,
—
not her best
friend's funeral**

**She was studying
to be an engineer
—**

**Now, she's drawing
plans to build a
bomb shelter**

#russiaisaterroriststate

#russiaisaterroriststate

**Homework deadlines
kept him up**

**Bombs and gunfire
laid him low**

#russiaisaterroriststate

**Before, he dreamt
of a world trip**

**Now, he just wants
to go home**

#russiaisaterroriststate

**Homework deadlines
kept him up**

**Bombs and gunfire
laid him low**

#russiaisaterroriststate

